

НЕДРУКОВАНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША ПРО ПОЕТИКУ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПІСНІ

Василь ІВАШКІВ

*Кафедра української фольклористики імені академіка Філарета Колесси,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1/345, м. Львів, Україна, 79000,
тел.: (+38032) 239 47 20, e-mail: vasyi_ivashkiv@ukr.net*

Проаналізовано судження Пантелеймона Куліша про поетику української народної пісні, висловлені в неопублікованих розвідках “О малороссийских песнях” та “Увагі над малороссийскими песнями” (перша половина 1840-х років). Фольклорист акцентував на історичній, релігійній та родинній тематиці, звертав увагу на композицію та образи народних пісень.

Ключові слова: Пантелеймон Куліш, народна пісня, поетика, композиція, фольклорні образи.

Записування та вивчення народнопоетичної творчості було для Пантелеймона Куліша у роки його молодості (зокрема у першій половині 1840-х років) чи не найголовнішою справою. Своїм основним завданням він вважав фіксування зразків народної прози, зокрема про події відносно недавнього минулого – Коліївщини 1768 року. Ці матеріали врешті було укладено в окрему збірку “Украинские народные предания” (була надрукована 1847, але побачила світ лише 1893 року), а згодом увійшли до його видання “Записки о Южной Руси” (1856–1857) [3]. Про фольклорну прозу, її значення для осмислення народнопоетичної творчості загалом Куліш 1843 написав і наукову розвідку (на жаль, поки неопубліковану) “Малороссийские предания, легенды, поверья и разные заметки, касающиеся местных примечательностей, народного быта и т. п. (Материалы для изучающих народную историю и поэзию)”, яка, очевидно, мала бути передмовою до збірника народних легенд і переказів.

Народознавець не оминав увагою й народну лірику, якої, за свідченням польського романтика Міхала Грабовського, мав великий том. Важливо, що молодий фольклорист розумів наукову значущість цих народнопоетичних творів, а тому, як писав далі М. Грабовський, уклад їх “систематичніше, ніж усі доти відомі збірники” [цит. за: 8, с. 34]. Мова, очевидно, про все ще не опублікований фундаментальний збірник українських народних пісень і дум “Малороссийские песни”, який

П. Куліш фактично підготував до видання, мабуть, лише в середині 1850-х років, хоча переважна кількість текстів своїм джерелом має записи 1840-х років. Збірник містить не лише записи самого П. Куліша, а й Зоріана Доленги-Ходаковського, Михайла Максимовича, Платона Лукашевича, Ізмаїла Срезневського (зокрема з “Запорожской старины”), Миколи Костомарова, Петра Чуйкевича, Василя Білозерського, Миколи Сементовського та інших [1]. У своєму збірнику П. Куліш планував не лише наводити тексти пісень, а й публікувати свої коментарі до окремих творів, які часто переростали в невеликі фольклористичні розвідки. Висловлюючи свої думки стосовно окремих аспектів того чи іншого фольклорного тексту, фольклорист враховував і народну оцінку.

В архівних фондах Інституту мистецтвознавства, фольклористики й етнології імені Максима Рильського НАН України (фонд Миколи Михайловича Білозерського) зберігається чимало цінних фольклорних матеріалів Куліша, зокрема й дві неопубліковані фольклористичні розвідки – невеликі статті “О малороссийских песнях” та “Uwagi nad малороссийскими песнями” [6; 7]. Ці праці не датовано, але вони, на мою думку, походять з часів фольклористичної діяльності П. Куліша першої половини 1840-х років, а те, що закінчення праці “О малороссийских песнях” тотожне початковій студійки “Uwagi nad малороссийскими песнями”, дає підстави говорити про них як цілісну статтю чи матеріали до статті.

У своїх спостереженнях над поетикою української народної пісні П. Куліш відштовхнувся від основоположних тез Миколи Гоголя, які той висловив ще в 1833–1834 роках у хрестоматійній праці “О малороссийских песнях” (як бачимо, від М. Гоголя П. Куліш узяв і назву статті). Водночас П. Куліш дещо зредагував зміст статті свого визначного попередника: “Малороссийские песни обратили на себя внимание образованных людей только в последние годы, когда в России обнаружилось наконец стремление к самобытности и собственной народной поэзии. До того же времени одна только очаровательная их музыка изредка заносилась в высший круг, слова же оставались без внимания и почти ни в ком не возбуждали любопытства” [6, арк. 1]¹.

Упускаючи розлогі Гоголеві судження про поетичну глибину української пісні та її неповторне звучання, П. Куліш акцентував на складності її належного сприймання та оцінювання, адже її ігнорували тоді,

---

¹ Порівняймо в М. Гоголя: “Только в последние годы, в эти времена стремления к самобытности и собственной народной поэзии, обратили на себя внимание малороссийские песни, бывшие до того скрытыми от образованного общества и державшиеся в одном народе. До того времени одна только очаровательная музыка их изредка заносилась в высший круг, слова же оставались без внимания и почти ни в ком не возбуждали любопытства” [2, с. 50].

коли скрізь можна було почути хвалебні відгуки про “кабінетну”, “книжну” поезію, якої простий народ не розумів і не сприймав. П. Куліш натомість вважав, що в народній пісні “несравненно более и жизни, и силы чувства, и фантазии, и даже достоинств живописных” [6, арк. 1], ніж у піснях поетів.

Обгрунтовуючи свою думку про співвідношення народної і “письменницької” творчості, П. Куліш у наваній вище статті “Малороссийские предания, легенды, поверья и разные заметки, касающиеся местных примечательностей, народного быта и т. п.” писав: народні пісні “гораздо выше лирических стихотворений лучших наших поэтов; исторические его предания запечатлели истинные характеры своей эпохи; его фантастические вымыслы имеют все условия самой лучшей легенды и баллады, его пословицы есть драгоценный склад правил народной практической философии” [5, арк. 3].

П. Куліш акцентував на значенні для українців їхньої історичної поезії, вважав її важливішою, ніж літописи та наукові праці, бо “никакая летопись, никакое учёное и гениальное сочинение не может дать о духе малороссийского народа лучшего понятия, чем песни” [6, арк. 1–1 зв.]. Фольклорист розумів силу впливу народної пісні на свідомість кожного українця, що робило логічними його думки про органічність народного сприймання поетичного змісту народної пісні, зокрема історичної, її актуальність – саме завдяки народній пісні звичайний сільський парубок, “вовсе чуждый понятий исторических, вслушавшись в торжественно-протяжные напевы про козаков, вполне постигает древнее состояние своей родины, и се[r]дце его в минуты пения бьётся именно тем чувством, которое жило в народе лет 100 или 200 назад” [6, арк. 1 зв.]¹.

П. Куліш тонко оцінював глибинну сконденсованість художнього змісту народної пісні, здатність народного генія в кількох рядках показати “воображению столь огромную, живую и блистательную картину” [6, арк. 1 зв.], підкріпивши її відповідним прикладом народної історичної пісні, який справді точно і виразно ілюструє цю думку, адже малює величний панорамний епічний образ, яскравості й поетичності якого міг би повчитися навіть геніальний поет:

“Де Савур-могила, широка долина, сизий орел пролітає,
Славне військо, славне запорозьке у похід виступає” [6, арк. 2]”².

---

¹ Ці слова можна порівняти із проникливими спостереженнями П. Куліша над тим, як сприймає народну історичну поезію звичайний сільський парубок, висловлені в опублікованій ще 1841 року повісті “Огненный змей” [4, с. 236].

² Як уже йшлося, початок цієї пісні П. Куліш у своїх рукописних матеріалах з Черкащини (1843 рік) подав дещо по-іншому: “Де Савул-могила, широ-

Аналізуючи “жіночі пісні”, П. Куліш звернув увагу на трансформацію величного, епічного, “важного” характеру пісні “в самые нежные выражения любви, тоски, в выражение самого живого сочувствия сельской природе, свете месяца, мерцанью звезд, красот туманов над водою и т. п.” [6, арк. 2], на поетичне вираження сили почуття кохання, поданого в єдності зі сумом і розлукою, відтіненних виразними, майже зримими картинками природи.

Фольклорист виокремив образ води в народній поезії: “В малороссийских песнях беспрестанно рисуется вода: без воды в ней нет пейзажа, ни любовной сходки; в уподоблениях, в метафорах везде вода, и где только вода, то самые лучшие стихи и картины” [6, арк. 1 зв.]. Героїня дивиться “в воду и видя свою красоту, ещё больше жалуется на свою долю: “Бідна моя головонько! доленько несчастна!” От речки она идёт в поле, но от тоски падает на дороге в глубокую рытвину. Над нею поют полевые птицы и при горестном состоянии её души это еще больше *задаёт ей жалю!* Наконец она обращается к своей тоске, и этот стих не содержит в себе ни картины, ни мысли, ни даже чувства: это истинный, раздирающий душу вопль сердца: “Ой жалю, мій жалю, жалю не помалу!” Не по малой вещи она плачет и бьётся; бьётся она по том, что всего дороже на свете и чего нельзя уже возвратить” [6, арк. 2–2 зв.]. Фольклорист на полях статті влучно зазначив: “Если тоска доводит до отчаяния, то единственная смерть – *утопиться*. Наконец воображение народное заставляет и самых утопленниц жить в светлом образе, подобном кристалликам воды” [6, арк. 2–2 зв.].

За спостереженням фольклориста, важливою є й релігійна тема в українській пісенній творчості. Відштовхуючись від думки М. Гоголя про наївність і поетичність релігійності українців, П. Куліш зазначав: “Где малор[оссийские] песни коснутся религиозного [чувства], там они необыкновенно поэтически[e]. Их вера так невинна, так трогательна, так неп[о]рочна, как непорочна душа младенца. Они обращаются к Богу, как дети к отцу; они вводят Его часто в быт своей жизни с такою невинною простотою, что безыскусственное Его изображение становится у них величественным в самой простоте своей. Иногда, напр[имер], тоскующая дева просит Бога, чтоб Он засветил на небе свечку, когда ее милый будет переправляться через Дунай” [6, арк. 3 зв.]¹.

Аналізуючи зміст народної пісні “Ой повій, вітроньку, по зеленій траві”, П. Куліш подав її уривок (“Ой повій, вітроньку, по зеленій тра-

---

ка долина, сизий орел пролітає, Славне військо, славне запорозьке а як мак процвітає” [9, арк. 6].

¹ Ці Кулішеві міркування можна зіставити з відповідним місцем цитованої вище праці М. Гоголя “О малороссийских песнях” [2, с. 54].

ві, Избери, Боже, всі любощі мої; Понеси, Боже, до милого мого, Постав, Боже, в головоньках його. Милий устане, На любощі гляне, Мене спом'яне” [6, арк. 4]), попередньо переказавши зміст твору: на його думку, пісня “молит, чтоб Бог, подобно ветру, веющему по зеленой траве, вошёл в её душу, собрал бы в ней все нежные чувства как бы в единый сосуд, понёс бы и поставил, как букет душистых цветов, в головах её милого” [6, арк. 4].

П. Куліш стисло розглядав і питання пісенної композиції. Він зазначав, що в українських народних піснях нема пустослів'я, все доладно, врешті, нема такого, щоб слова підбиралися лише для рими: “Некоторые, не вникнув хорошо в смысл малороссийских песен, говорят, что многие стихи сложены только для рифмы. Напротив, в них каждое слово имеет своё значение, но только мы так отстали от первонач[альной] природы и простой речи человеческой, что часто не понимаем поэтических её оборотов” [6, арк. 4]. Свій висновок фольклорист проілюстрував прикладом ліричної пісні “На калину вітер віє, калина не спіє”. Подавши її початок (“На калину вітер віє, калина не спіє, Козак дівку вірно любить, заняти не сміє”), П. Куліш зазначив (із цього місця розпочинається уже стаття “Uwagi над малороссийскими песнями”): “Казалось бы, что первый стих сложен только для того, чтоб с чего-нибудь начать песню, а между тем это богатейшее сравнение: как для зреющей калины вреден ветер, так и для доброго имени девушки – жарты козака” [7, арк. 1]. За П. Кулішем, це стосується й початків інших пісенних текстів, які лише на перший погляд здаються нам “только согласным набором слов” [7, арк. 1], а насправді “заключают в себе разумный или поэтический смысл, и потому должно о них трактовать с великою осмотрительностью” [7, арк. 1].

Фольклорист не міг оминати й любовної теми в народних піснях. Підкресливши, що такі мотиви “часто дышут восточным сладострастием” [7, арк. 1], він зазначив, що в давнину любов, на його думку, народ розумів по-іншому, “не в таком ещё гнусном смысле, какой дало им ныне их злоупотребление, но как лучший цвет земной природы человека” [7, арк. 2]. Як підтвердження своїх слів він покликався на відому біблійну історію про перебування Якова в Лавана та “Гляду” Гомера.

Роздуми П. Куліша над поетичним змістом народної пісні логічно завершилися його спостереженнями над особливостями народного характеру, стану народної душі, адже пісня є свідченням “необыкновенно сильной души народной” [7, арк. 2]. За П. Кулішем, тут нема нюансів, напівтонів, недомовленостей – “все страсти и чувства подвинуты в них [піснях. – В. І.] до высшей степени; ожесточение против врагов родины – *по всі вічни роки*, любов – действует даже за гробом; тоска

по родине, следовательно, и привязанность к родине, бесконечная” [7, арк. 2]. Фольклорист слушно зауважив, що найпоетичнішими є вирази “сердечной горести по милом или сыне” [7, арк. 2]. Він звернув увагу і на поширене народнопоетичне порівняння людини зі звіром, який, втративши своїх звірят, готовий на все, щоб помститися кривдникам: “малороссиянка, стремясь излить свою душу в жалобах, уподобляется разъярённому зверю, который, замышляя кровавую месть человеку за своих зверят, сам разъяряет в себе злобу” [7, арк. 2–2 зв.].

Мікроаналіз поетичного тексту був методологією раннього Куліша – фольклориста, письменника-початківця з тонким поетичним відчуттям, врешті, українського митця, зачарованого поетичним генієм українського народу, якого він поставив набагато вище, ніж вся тогочасна так звана кабінетна література.

Тексти фольклористичних розвідок “О малороссийских песнях” та “Увагі над малороссийскими песнями” подано за автографами, які зберігаються в архівних фондах Інституту мистецтвознавства, фольклористики й етнології імені Максима Рильського НАН України [6; 7].

Пантелеймон КУЛИШ **“О МАЛОРОССИЙСКИХ ПЕСНЯХ”**

Малороссийские песни обратили на себя внимание образованных людей только в последние годы, когда в России обнаружилось наконец стремление к самобытности и собственной народной поэзии. До того ж времени одна только очаровательная их музыка изредка заносилась в высший круг, слова же оставались без внимания и почти ни в ком не возбуждали любопытства. Да и в наше время немного ещё есть людей, способных понять и оценить вполне малороссийскую песню. Городская, кабинетная поэзия служит обыкновенно для нас предметом восхищения и похвал, несмотря на то, что в народных песнях несравненно более и жизни, и силы чувства, и фантазии, и даже достоинств живописных.

Народные песни для малороссиянина составляют всё: это для него и история, и поэзия, и отцовская могила, и кто не проникнул в них глубоко, тот напрасно будет думать, что знает историю малороссийского народа. Никакая летопись, никакое учёное и гениальное сочинение не может дать о духе малороссийского народа лучшего понятия, чем песни. В них так глубоко и верно выразилась душа народная, что простой деревенский парубок, вовсе чуждый понятиям исторических, вслушавшись в торжественно-протяжные напевы про козаков, вполне постигает древнее состояние своей родины, и се[р]дце его в

минуты пения бьётся именно тем чувством, которое жило в народе лет 100 или 200 назад. Широко живописует песня природу и всё, что в ней существует, движется и действует, и часто одним только удачным намёком на предметы открывает воображению слушателя необъятную картину. К этому очарованию большие всего способствует её голос, всегда удивительно приспособленный к выражению данного мотива. Если б вы слышали из уст певца, напр[имер], следующие три куплета, вы удивились бы, как можно такими краткими и почти однообразными стихами внушить воображению столь огромную, живую и блистательную картину:

*Де Савур-могила, широка долина, сизий орел пролітає,
Славне військо, славне запорозьке у похід виступає.*

Достойно также удивления и то, как эти мужественные, воспеть можно сказать душою исполина песни, переходя в мир женский, изменяют важный свой характер в самые нежные выражения любви, тоски, в выражение самого живого сочувствия сельской природе, света месяца, мерценью звёзд, красот туманов над водою и т. п. Может ли, напр[имер], быть сильнее где-нибудь выражена беспредельная любовь и горесть в разлуке, как в следующей песне:

*Ой живу я, живу під Божою властью,
Ой плачу я і ридаю по своїму нещастю!
Ой плачу я, плачу, свої літа марно трачу,
За дрібними слізеньками світоньку не бачу!
Ой пійду я, пійду да до броду по воду,
Ой гляну я в чисту воду да на свою вроду.
Аж то моя врода да на личеньку красна,
Бідна моя головонько! Доленько нещастна!
Ой пійду я, пійду дорогою широкою;
Ой гляну я, ой паду я да в колейку глибокую.
В полі пташки літають, жалібненько співають,
Вони ж міні, молоденькій, жалю завдавають!
Ох і жалю, мій жалю, жалю не помалу!
Що пустила голубонька да вже й не піймаю!*

[П. Куліш закреслив примітку: См. Воронежские песни, № 24. – В. I.].

Что может быть горьче, трогательнее и натуральнее стиха: “За дрібними слізеньками світоньку не бачу!” Далее, смотрит несчастная в воду и видя свою красоту, ещё больше жалуется на свою долю: “Бідна моя головонько! Доленько нещастна!” От речки она идёт в поле, но от тоски падает на дороге в глубокую рытвину. Над нею поют

полевые птицы и при горестном состоянии её души это ещё больше задаёт ей жалю! Наконец она обращается к своей тоске, и этот стих не содержит в себе ни картины, ни мысли, ни даже чувства: это истинный, раздирающий душу вопль сердца: “Ой жалю, мій жалю! жалю не помалу!” Не по малой вещи она плачет и бьётся, бьётся она по том, что всего дороже на свете и чего нельзя уже возвратить.

Если вникать таким образом в малороссийские песни, то во многих из них можно вычитать больше истории сердца человеческого, чем в самом лучшем романе. Потому-то поэзию песен нужно поставить выше всякой другой поэзии. Это просто – душа человеческая; отсюда могут черпать вдохновение все поэты и романисты, и чем глубже вчитываются они в эту душу, тем выше и совершеннее будут их творения.

Вот ещё несколько песен великого достоинства:

“Ой заржи, заржи, вороний коню, да під круту гору йдучи,
Нехай зачує серце дівчина, сніданне готуючи”.
Коничок заржав, козак засвистав, дівчина заплакала:
“Ой гей же, гей же, мій милий Боже, ой кому ж я достануся”!
Ой ідуть вози на перевози, а попереду будка,
Ой гуде, гуде молода дівчина, да як сиза голубка.
Ой на волики да налигачі, а на коники пуга:
“Коли б же не твоє серце, дівчино, то не був би я тута”.
Позаростали стежки й доріжки травною зеленою,
Ой де ходили і говорили, серденько, з тобою.
Ой поріс ромень да з тином рівень, а трава по облозі,
Ой нема, нема ні в кому правди, тільки в єдиному Бозі.

2. Отрывок.

Не всі тії сади цвітуть, що весною розвиваються etc.

3. Отрывок.

Ой у полі світлонька, ой у полі новая...

4. Отрывок.

Летів крячок по той бочок, жалібненько крикнув...

5. Отрывок.

Зеленая дубрівонько, чом не гориши да все куришися;
Молодая удівонько, чом не робиши, да все журишися?

б. Отрывок.

– Ой не літай, стара утко, до озера води пити:
Засідають два стрільчики, хочуть тебе вбити.
– Ой як міні не літати до озера води пити?
Єсть у мене на озері маленькі діти.
В мене діти малоліти, не здужають в степ летіти.
– Ой не ходи, удівонько, на цвинтар тужити,
Засідають два діверки, хочуть тебе вбити.
– Ой як же міні не ходити на цвинтар тужити,
Положила миленького, zostались малі діти,
Малі діти, малолітні, із ким міні в світі жити!

[П. Куліш написав на полях: “Превосходная вещь! Чудо! Чудо! Что за совершенство! Что за прелесть поэзии”. – В. І.]

Замечание.

Где малор[оссийские] песни коснутся религиозного [чувства], там они необыкновенно поэтически. Их вера так невинна, так трогательна, так неп[о]рочна, как непорочна душа младенца. Они обращаются к Богу, как дети к отцу; они вводят Его часто в быт своей жизни с такою невинною простотою, что безыскусственное Его изображение становится у них величественным в самой простоте своей. Иногда, напр[имер], тоскующая дева просит Бога, чтоб Он засветил на небе свечку, когда её милый будет переправляться через Дунай: “Ой засвіти, милий Боже” etc.

Или молит, чтоб Бог, подобно ветру, веющему по зелёной траве, вошёл в её душу, собрал бы в ней все нежные чувства как бы в единый сосуд, понёс бы и поставил, как букет душистых цветов, в головах её милого:

Ой повій, вітроньку, по зеленій траві,
Ізбери, Боже, всі любові мої,
Понеси, Боже, до милого мого,
Постав, Боже, в головоньках його.
Милий устане,
На любові гляне,
Мене спом'яне.

Замечание 2-е.

Некоторые, не вникнув хорошо в смысл малороссийских песен, говорят, что многие стихи сложены только для рифмы. Напротив, в них каждое слово имеет своё значение, но только мы так отстали от первонач[альной] природы и простой речи человеческой, что часто не понимаем поэтических её оборотов. Например:

1.

*На калину вітер віє, калина не спіє,
Козак дівку вірно любить, заняти не сміє.*

Казалось бы, что первый стих сложен только для того, чтоб с чего-нибудь начать песню, а между тем это богатейшее сравнение: как для зреющей калины вреден ветер, так для доброго имени девушки – жарты козака. Это подтверждается дальнейшими стихами:

*Тим я тебе не займаю, що сватати маю;
Тим до тебе не горнуся, що слави боюся.
Стала слава, стала слава, стали й поговори,
Ой на тую дівчиноньку, що чорнії брови.*

Таким же, может быть, образом и все прочие запевы и стихи народных наших песен, кажущиеся нам только согласным набором слов, заключают в себе разумный или поэтический смысл, и потому должно об них трактовать с великою осмотрительностью.

Подобно первому сравнению есть ещё в следующей песне:

*Из-за гори вітер віє, жито половіє:
На козака худа слава, що робить не вміє.*

2.

В малороссийских песнях беспрестанно рисуется вода: без воды в ней нет пейзажа, ни любовной сродки; в уподоблениях, в метафорах, везде вода, и где только вода, то самые лучшие стихи и картины:

*Ой не спиняйте у ставу води, нехай вода рине,
Ой не давайте ж за п'яниченьку, нехай він ізгине!
Ой у бору воду беру, вода не береться,
Яворовий коромисел у дужечку гнеться.*

Ой не літай, сіра утко, на озері води пити, etc.

*Ой у броду, броду, брала дівка воду,
Там козаченько коня наповас, з дівчиною розмовляє, etc.¹*

3.

Малороссийские песни, при всей своей детской простоте чувств, часто дышат восточным сладострастием. Часто стихи, не заключа-

---

¹ На полях рукопису П. Куліш написав: “Если тоска доводит до отчаяния, то единственная смерть – *утопиться*. Наконец воображение народное заставляет и самих утопленниц жить в светлом образе, подобном кристалликам воды”.

ющие по-видимому ничего страстного, содержат в себе смысл весьма нескромной просьбы или запрец[ения] наслаждения, напр[имер], в песне: “І по сей бік гора, і по той бік гора” [...]. А [такие] выражения, как “приди, приди, моє серце, да на білії подушки” в них весьма обыкновенны. Из всего этого видно, что физические дары природы в разных полах понимались народом не в таком ещё гнусном смысле, какой дало им ныне их злоупотребление, но как лучший цвет земной природы человека. Так же понимал их и Моисей, когда описывал пребывание Иакова у Лавана (Бытие, XXXI, 10–12, 35).

Так понимал их и Гомер, как это видно из многих мест его поэмы, напр[имер]:

Но Ахилл[ес] почивал внутри крепкостворчатой кущи;
И при нём возлегла полонённая им лесбиянка,
Форбаса дочь, Диомеда, румяноланитая дева,
Сын же Менетиев спал напротив; и при нём возлежала
Лёгкая станом Ифиса, etc. (IX, 663–667).

4.

Малороссийские песни свидетельствуют о необыкновенно сильной душе народной: все страсти и чувства подвинуты в них до высшей степени: ожесточение против врагов родины – по всі вічни роки, любовь – действует даже за гробом; тоска по родине, следовательно, и привязанность к родине бесконечная; но в особенности замечательно выражение сердечной горести по милом или по сыне. Малороссиянка, стремясь излить свою душу в жалобах, уподобляется разъярённому зверю, который, замышляя кровавую мсть человеку за своих зверят, сам разъяряет в себе злобу, сам себя язвит: так и она, перебравши все ноты жалобы, рисует наконец самую дикую картину смерти, как бы ища в ней одушевление на новые стоны, вопли и нарекания; напр[имер], в этой песне:

Да йшла вдова долиною,
Із малою дитиною,
Плаче вдова і ридає,
Чого пана в її немає.
Сидить орел над скалою,
Похитує головою etc.

5.

Дівчино моя, переяславко,
Дай міні вечерять, моя ластовко.
Дівчино моя, ти ж моя мати,
Дай мені вечеряти хоч посеред хати.

Подобного же смыслу:

*Ой я маю човник, хочу тебе взяти,
Да од того перевозу не візьму заплати.
Сідай, сідай, серце, тільки з берегаю,
Бо я вельми своєвольний, баскій човник маю:
Хоч нема і вітру, да хвиля велика,
Викидає, вивертає вгору чоловіка.
Розопнімо парус а дубовим веслом,
Будем гребти хутко, хутко, щоб нас перенесло.
Ой бистрий річки, крути бережечки,
Перегрїбав, перевїзся козак молоденький.*

6.

Между малороссийскими песнями есть много отвратительных выражением крайнего бесстыдства и полного упадка нравственности. Это произведения распутных и пьяных женщин, от которых не была свободна и Малороссия.

-
1. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України. – Ф. 18. – Од. зб. 181. – 533 арк.
  2. *Гоголь Н. В.* О малороссийских песнях / Н. В. Гоголь // *Гоголь Н. В.* Сочинения / Н. В. Гоголь, редакция Н. С. Тихонравова. Издание 15-е. – Санкт-Петербург, 1900. – Т. 10. – С. 50–57.
  3. Записки о Южной Руси. Издал П. Кулиш. – Санкт-Петербург, 1856. – Т. 1. – XXXVI+332 с.; 1857. – Т. 2. – XIII+354 с.
  4. Киевлянин на 1841 год / Издал Михаил Максимович. – Киев, 1841. – Кн. вторая. – С. 181–288.
  5. Наукові архівні фонди рукописів і фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені Максима Рильського НАН України. – Ф. 3–2. – Од. зб. 116. – 9 арк.
  6. Наукові архівні фонди рукописів і фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені Максима Рильського НАН України. – Ф. 3–2. – Од. зб. 117. – 4 арк.
  7. Наукові архівні фонди рукописів і фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені Максима Рильського НАН України. – Ф. 3–2. – Од. зб. 118. – 3 арк.
  8. *Нахлік Євген.* Пантелеймон Куліш : особистість, письменник, мислитель / Євген Нахлік. – Київ, 2007. – Т. I : Життя Пантелеймона Куліша. Наукова біографія. – 463 с.

9. Чернігівський обласний історичний музей імені Василя Тарновського. – Інвентарний № Ад. 225–34/1933. – 34 арк.

**PANTELEYMON KULISH'S UNPUBLISHED RESEARCH
ON POETICS OF UKRAINIAN FOLK SONGS**

Vasyl IVASHKIV

The author analyzes Panteleymon Kulish's views of poetics of Ukrainian folk songs which were expressed in the following unpublished papers – “On Malorussian Songs” and “Uwagi on Malorussian songs” (the first half of the 1840-ies). The folklorist has emphasized historical, religious and family topics, has paid attention the composition and images of folk songs.

Key words: Panteleymon Kulish, folk song, poetics, composition, folklore images.

**НЕОПУБЛИКОВАННОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ
ПАНТЭЛЭЙМОНА КУЛИША О ПОЭТИКЕ
УКРАИНСКОЙ НАРОДНОЙ ПЕСНИ**

Василь ИВАШКИВ

Проанализованы суждения Пантэлэймона Кулиша о поэтике украинских народных песен, высказанные в неопубликованных статьях “О малороссийских песнях” та “Uwagi над малороссийскими песнями” (первая половина 1840-х годов). Фольклорист акцентировал на исторической, религиозной и семейной тематике, обращал внимание на композицию и образы народных песен.

Ключевые слова: Пантэлэймон Кулиш, народная песня, поэтика, композиция, фольклорные образы.

Стаття надійшла до редколегії 15.11.2012

Прийнята до друку 19.12.2012